

GELENEKSEL YAPI İLE MODERNİTE ARASINDAKİ GERİLİME BİR ÖRNEK: ARNAVUTLUK'TA KAN DAVALARI VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE SORUNA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI AN EXAMPLE OF TENSION BETWEEN MODERNITY AND TRADITIONAL STRUCTURE: BLOOD FEUDS IN ALBANIA AND THE SEEKING FOR SOLUTION OF THE PROBLEM IN THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA Bilgin ÇELİK¹

ÖZET

Arnavutlar arasında Kan Davaları Lek Dukakin Kanununun doğal bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve dağ kanunu olarak tanımlanan bu kanunlar çerçevesinde Kan Davaları Arnavutlar arasında oldukça yaygınlaşmıştır. 20. yüzyılın başına gelindiğinde Osmanlı Devleti birçok alanda modernleşmeye çalışırken geleneksel yapı ile zorlu bir mücadeleye girmek durumunda kalmıştır.

Meşrutiyet sadece Türkler için değil Osmanlı Devleti içindeki tüm unsurlar için önemli bir tarihsel olaydır. Bu açıdan bugün ulus-devlet haline gelmiş birçok Balkan devletinin demokrasi tarihini 1876 yılında ilki ilan edilen Meşrutiyetle başlatmakta yarar vardır. 1908 ilan edilen Meşrutiyet önemli ölçüde Balkanlardaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki'nin izlediği merkezileşme politikası modernleşme çabalarının önemli bir özelliği olarak dikkati çekmektedir. Bu süreçte Osmanlı Hükümetleri Arnavutluk'ta yaşanan Kan Davalarını bitirerek toplumsal uzlaşma yaratma amacına uygun olarak daha önce başlanmış ama yeterli ilerleme sağlanamamış "Musalaha-i Dem Komisyonları"nı (Kan Davalarını Barıştırma) yeniden faaliyete geçirmeye karar vermişlerdir. Böylece modernleşmenin toplumsal tabana yayılması ve toplumun geleneksel yapısının çözülerek yeni sisteme uyum sağlamasına çalışılmıştır.

Makalenin amacı, bu kan davalarının kökenlerini ve Osmanlı Devleti'nin bu geleneksel yapıyı dönüştürerek Arnavutlar arasında uzlaşma sağlayacak bir altyapının oluşturulmasına yönelik politikalarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Kan Davaları, II. Meşrutiyet, Lek Dukakin Kanunu

Abstract

Blood feuds between Albanians emerged as a natural reflection of the Law of Lek Dukak which was defined as the mountain law and in the framework of this law, blood feud had become widespread among Albanians. In the beginning of the twentieth century, while the Ottoman Empire was trying to become modern in many areas, the empire was obliged to enter into a tough struggle against traditional structure.

Constitutionalism, not just for the Turks but also for all elements of the Ottoman Empire, is an important historical event. From this point of view it is useful to start history of democracy of many Balkan states which now have become nation states, with First Constitutional Era in 1876. Furthermore, the Second Constitutional Era which was declared in 1908 has significantly emerged as a result of the developments in the Balkans. After declaration of the Second Constitutional Era, the centralization policies of the Committee of Union and Progress are remarkable as an important feature of the modernization efforts. In this process, the Ottoman government decided to restart "Musalaha-i Dem Commissions" (Reconciliation of the Blood Feuds) which was previously started but could not be successful to finish blood feuds and to create social consensus in Albania. Thus, the spread of modernization to social base and to adapt the empire to the new system by dissolving the traditional structure of society were aimed. The purpose of the article is to examine the origins of these feuds and policies of the Ottoman Empire on the creation of a substructure that enables reconciliation between Albanians through transforming traditional structure.

Keywords: Albania, Blood Feuds, the Second Constitutional Era, the Law of Lek Dukak

¹ Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, bilgin.celik@deu.edu.tr

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, 14. Yüzyılın hemen başında kurulmuş, din ve gelenek temeline dayanan yapısı ile Ortaçağ devletlerinin genel özelliklerini içinde barındıran bir devlettir. İmparatorluk yapısı ile çok etnili, çok dinli ve çok kültürlü olan Osmanlı, Avrupa karşısındaki başarısızlıkları sonucunda 18. Yüzyıldan itibaren Batı'yı model almaya başlamıştı. Bu model alma süreci öncesinde de devleti yeniden güçlendirmek adına bazı ıslahatların yapıldığı ancak istenilen başarının sağlanamadığı bilinmektedir. Bu tür ıslahatların özellikle Yeniçeri ve ulema işbirliği ile akim kılındığı dikkate alınır ise yenileşme anlamına gelen modernleşme ile geleneksel yapı arasındaki gerilimin Osmanlı'daki kökenlerinin daha eskiye dayandığını söyleyebiliriz.

İlber Ortaylı'ya göre, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılıdır.² İmparatorluk dağılırken, aynı zamanda önce askeri ve daha sonra diğer alanlarda yapılan yeniliklerle Batı modeline uygun bir siyasi, sosyal ve kültürel altyapı geliştirilmeye başlanmıştır. Modernleşmenin en önemli aşamalarından biri olan merkezileşme çabaları, parçalanma süreci ile eşzamanlı bir şekilde gelişmiştir. Bu aşamada Fransız Devrimi'nin Osmanlı Devleti üzerinde iki yönlü etkisi olmuştur. Bir taraftan Osmanlı karşıtı ayrılıkçı hareketler gelişirken, diğer taraftan Osmanlı Devleti de, modernleşmenin etkisi ile yeni bir kimlik arayışına girmiş ve bir üst kimlik yaratarak (İttihad-ı Anasır- Osmanlılık) parçalanmayı önlemeye çalışmıştır. 1839 Tanzimat Fermanı geleneksel yapıdan uzaklaşılmasında önemli bir kırılma noktasıydı. Bu durum Arnavutlar arasında özellikle Müslüman Arnavutları tedirgin etmiş ve Tanzimata yönelik yerel tepkiler ortaya çıkmıştır. Avlonyalı Ekrem Bey anılarında Tanzimat Reformu'nun yerel hanedanlık şeklini almış olan Sancak Beylerinin ayrıcalıklarına son verdiğini, beylerin de buna karşı ellerinden geldiğince direndiklerini ve bu direnişte yalnız olmadıklarını, tüm orta ve taşra soylularını, sipahiler ve tek geçim kaynağı olarak paralı askerlik yapan dağ

² İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınları, 2006.

köylülerinin de desteğini aldıklarını belirtmekte ve yaklaşık 10 yıl bu direnişin sürdüğünü dile getirmektedir.³

Osmanlı egemenliğine 15. Yüzyılın ortalarında giren Arnavutların önemli bir kısmının İslamiyet'e aşamalı olarak geçişleri sonucunda Osmanlı devlet bürokrasisi içinde en üst noktalara kadar tırmanabilmelerine imkan sağlamış olsa da kendi geleneksel yapılarını büyük ölçüde korumaya devam etmişlerdi. Özellikle devlet otoritesinin pek girmediği dağlık bölgeler (Kuzey Arnavutluk) bu geleneksel yapının en güçlü olduğu yerlerdi. 19. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin merkezi otoriteyi güçlendirme çabaları tüm Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi bu bölgede de kendisini hissettirecekti.

Arnavutluk'ta Kanun: Lek Dukakin Kanunu

Kanun 15. Yüzyılda yaşamış olan Lek Dukakin adlı Arnavut asilzadesi tarafından yapılmıştır. Bu kanun Arnavutlar arasında düzenin korunmasına önemli katkı sağlamıştır. Osmanlı'nın dinsel kuralları ve Tanzimatla birlikte gelişmeye başlayan modern hukuk kuralları Arnavutlukta özellikle de Malisörlerin yaşadığı dağlık bölgede pek geçerli değildi. Mehmet Ali Ayni Lek Dukakin Kanunu için şunları söylemektedir;

*"...ne şeriatın ne Tanzimatı Hayriye'nin ilanından sonra neşrolunan yeni nizamların Arnavutluğun her yerinde tatbik olunduğu söylenemez. Esasen o memlekette şeriat ahkamı tatbik olunduğu zamanlarda bile onun yanında kaideleri bir mecelle içine yazılmamış başka bir kanun cari idi. Malisyaların yani dağlı Arnavutların milli kanunları olan bu kanuna Lek Dukakin diyorlar."*⁴

Leke Dukagjini Kanunu 12 kitap (Bölüm) ve 1.262 maddeden oluşmaktadır. Kitaplar ve onların alt bölümleri şunlardır:

³Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.39.

⁴M.Ali Ayni, *Ulusçuluk*, Peva Yayınları, İstanbul 1997, s.244.

1. Kilise;
2. Aile;
3. Evlilik;
4. Ev, Hayvancılık ve Mülkiyet;
5. Çalışma;
6. Mülkiyet devri;
7. Konuşulan Kelimeler;
8. Onur;
9. Hasarlar;
10. Suçlar Hakkında Kanun
11. Yaşlı kanun
12. Muafiyet ve İstisnalar

Bu kanunun belli başlı özelliklerine yer veren Ayni, kanunda ölen bir Arnavut'un mirasının tamamının erkeğe kaldığını, kız çocuklarına mirastan hiçbir şey verilmediğini, bir erkeğin yakın ya da uzak akraba ile veya aynı kabileden bir kızla evlenmesinin yasak olduğunu, buna uymayan erkeğin cemiyet ve kabile hukukundan mahrum bırakılacağını belirtmektedir. Ergenliğe girerken erkek çocuğun beline silahını bizzat babası takardı, kocası ölen kadın kocasının erkek kardeşi ile rızası şartıyla evlendirilir, böylece kadın aynı evde yaşamaya devam ederdi. Kocasının erkek kardeşi ile evlenmeye razı olmazsa, başkasına varmamak mecburiyeti ile evde kalmaya devam ederdi.

Kanunun en dikkat çeken hükümlerinden biri de yakını öldürülen birinin intikam hakkının olmasıydı. Arnavutlar arasında kan davaları işte bu kanuna ve kanunun ilgili hükmüne dayanmaktaydı.

Süleyman Külçe eserinde Osmanlı Devleti'nin modernleşme hareketinin Arnavutluk'ta başarılı olamadığını belirtirken bunun nedenlerinden birini de Dukakin Kanunu olarak açıklamaktadır. Kanunu Arnavutların yaratılışına uygun

bulan Külçe, yeni yasaların Arnavutların yaşam biçimine tam uymadığını dile getirmektedir.⁵

1305 Tarihli Manastır Salnamesinde Dukakin Kanunu ile ilgili bilgileri aktaran Külçe'nin değerlendirmesi de ilginçtir; *“Her Arnavut böyle bir kanun olduğunu her türlü zaruret ve ihtiyaçlarından ve hatta dininden iyi bilir. Bilhassa Malisya ve Mirditalılarca benimsenen bu nizam hemen hiçbir vakit ehemmiyet ve kıymetini kaybetmek şöyle dursun eksiltmemiştir bile... Evet, bu yanlış an'anedan şikayet etmeyen tek bir Arnavut yokken, onun hükümlerinden sıyrılmayı mesela, kan gütmemeyi şerefsizlik saymıyan da kimse yoktu...”*⁶

Lek Dukakin Kanunu daha çok Kuzey Arnavutluk'ta Malisörler ve Mirditalılar arasında yaygın olup, Kan Davası gibi bazı hükümleri ise daha geniş bir alanda uygulamaktaydı. Dağlık bölgede ve Osmanlı'nın sınır boyunda yaşıyor olmaları, kan davalarının yaygın olması nedeniyle silah Arnavutlar için çok önemliydi.

*“Yoksulluktan tek bir öküzle tarlasını sürmek zorunda kalan Arnavutun tüfeği omzunda olduğu gibi, dükkanında çalışan bir sanatkarın da duvarında tüfeği asılıdır. Şehir pazarına, komşu köye değil köy çeşmesine kabını doldurmağa gidenin de silahı beraberindedir. Elhasıl silah Arnavut için bir süs olmaktan ziyade bir ihtiyaçtır.”*⁷

Şehbal dergisinin Balkan Savaşı arefesinde yayınladığı bir yazı dizisinde Arnavutların sosyal yapısı ele alınmıştır; *“Arnavutluk teşkilat-ı içtimaiyesinin yalnız tarzı esasisini, hududu asliyesini tedkik etmek, bu kavmin o saf mümeyyizesini keşf için kafidir; muhitin sevkiyle onun seciye-i asliyesi eseri olarak cesur ve muharip olan bu kavmin teşkilat-ı içtimaiyesi de seciye-i cengaveriye istinad edecektir.”*⁸ Kayalıklar arasında serbestçe yaşayan Arnavutları

⁵ Süleyman Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, İzmir 1944, s.208.

⁶ Külçe, *a.g.e*, s.373.

⁷ Külçe, *a.g. e*, s.373.

⁸ “Arnavutluk Teşkilat-ı İçtimaiyesi”, *Şehbal*, 15 Eylül 1328.

idare edebilecek kuvvetin; fikir, zeka, hitabet gibi manevi kuvvetler olmayıp, maddi kuvvet olduğu belirtilen yazıda, Hristiyan Arnavutların bile Osmanlı ordusu ile birlikte savaflara katıldıkları hatırlatılmaktadır. “*Mesela kamilen Katolik Arnavutlarda olan Mirditalılar Rus ve Karadağ muharebelerinde bila defaat bulunmuşlardır.*”

Osmanlı Devleti'nin sıkı bir merkezîyet politikası izlediği belirtilen bir başka sayıda bu merkezîyetçi yaklaşımın sonucunda Osmanlı teşkilatı ve kanunları ile Arnavutluk'takiler arasında bir paralellik olmasının beklenmesinin doğal olduğunu ancak gerçekte böyle bir uyumun olmadığı ifade edilmektedir. Güney Arnavutluk'un (Yanya ve Manastır vilayetleri kastedilmekte) Osmanlı kanunlarına bağlı olduğu ve hukukun geçerli olduğu belirtilen yazıda Kuzey Arnavutlukta ise durumun çok farklı olduğunu dile getirilmektedir. Kosova vilayetinde daha yakın zamanlara kadar adli teşkilatın bulunmadığını hatırlatan yazıda, “*Kosova vilayetinin kabail ve bayraklarla meskun olan kazalarında yakın vakitlere kadar teşkilatı adliye cari değil iken birkaç seneden beri tedricen tesis edildi...Bu vilayet dahilinde gerçi mehakim-i adliye müteşekkil ve teşkilat-ı idariye mevcut ise de hala nüfuzu hükümet beyn-ül kabail tamamıyla tesis etmemiş; kuvveyi zabita, kuvveyi adliye, kuvveyi idareye bütün kudret-i nüfuzunu vilayetin bazı kısımlarında henüz tamamıyla izhar edememiştir.*”

İşkodra vilayetindeki Osmanlı hükümetinin nüfuzu hakkında bilgi veren Şehbal, vilayetteki durumun özel niteliğe sahip olduğunu belirtiyor. Vilayet dahilinde “kuvveyi adliyenin” sadece ovada ve kasabalarda geçerli olduğunu dile getiren Şehbal, Malisya bölgesinin fiilen bu adli teşkilattan hariç olduğunu belirtmektedir. “*Buralarda nüfuzu hükümet muhtar ve heyet-i ihtiyariye gibi heyet-i müntehibe vasıtasıyla temsil edilmez. Her cebelin kuvveyi icraiyesi reisi olmak üzere bir bölükbaşı*”sı vardır.” Bölükbaşının hükümet tarafından atandığı belirtilen yazıda her cebelin bir veya daha fazla bayrağı olduğu, her bayrağın da birkaç mahallesi olduğu, her bayrağa bir bayrakdarın başkanlık ettiğini her mahallede de bir kocabaş ya da voyvoda denilen muhtarların bulunduğu ifade edilmektedir.

Arnavutluk'taki Lek Dukakin kanunu "Cibal (Dağ) Kanunu" olarak da bilinmektedir. Osmanlı basınında yer alan bir yazıda Lek Dukakin kanunu hakkında şu bilgi verilmektedir; "...Dukakin Kanununun Devlet-i Osmaniye'deki sıkı usulü merkeziyete rağmen devletçe cibal ahalisi arasında meriyetine müsaade edilmesi keyfiyetini Arnavutluk rüesası ve ihtiyarları tarihi bir esasa isnad ederler."⁹ Sultan Murat Hüdavendigar dönemine atıfla Sultanın bu müsaadeyi bir Arnavutun koyunlarının çalındığı şikayeti üzerine toplanan Arnavut reislerinin toplanarak hırsızları kısa sürede yakalamalarını sağlamaları üzerine verdiği belirtilmektedir. Lek kelimesinin Fransızca Loi'den geldiği, onun da kanun anlamında olduğu dile getirilmektedir. Bu kanunun sadece Malisya'da yani cibal kısmında cari olduğu belirtilen yazıda kan dökmek adetinin de burada yaygın olduğu ifade edilmektedir.

Lek Dukakin Kanunu'nda Kan Davası

Kan davasının kökeni Ortaçağ ve hatta daha da eski dönemlere uzanmaktadır. Arnavut toplumunda görülen bu kan davası olgusu benzer ve farklı özellikleriyle Güney İtalya, Korsika ve Türkiye'de de görülmektedir. Arnavutçada; "geleneğin etkisiyle, katı aile ve kabile değerlerinin hüküm sürdüğü yerlerde kendi aile veya akrabalarından birisi öldürülen kişinin katilin kendisini veya aile veya akrabalarından birisini öldürme suretiyle akıtılan kana karşı kan akıtarak öcünü alma, öç alma geleneği" şeklinde tanımlanan kan davası Gjakmarrje (Kan Alma) köken itibariyle Arnavut kültürünü şekillendiren sözlü ve örfî geleneklerin etkisiyle ortaya çıkmıştır.¹⁰

Külçe'ye göre, Kan Davalarında iki türlü durum söz konusudur; birincisi yaralama (Yarım Kan), öldürme (Tam Kan). Yaralama ile sonuçlanan bir fiilde önce reislerden oluşan meclis olayın hata ile mi, yoksa kasti mi olduğunu inceler,

⁹ "Arnavutluk Teşkilat-ı İçtimaiyesi: Cibal Kanunu", *Şehbal*, 1 Teşrin-i Sani 1328.

¹⁰ Sokol Brahaj, Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009 s.115.

yaralama hata ile gerçekleşmişse yaralayan kişi affedilir, ancak kasıt olduğu tespit edilirse kabile reislerinden oluşan meclis tarafları barıştırmaya çalışır, eğer yaralı bunu kabul ederse mesele çözülmüş olur, karşılığında belli bir miktar para veya silah hediyesi ile uzlaşma sağlanır. Kabul etmezse kendisini yaralayanı yaralama hakkı saklı olur. Ölüm ile sonuçlanan olaylarda aynı şekilde kasıt varsa karşı tarafın kan alma hakkı doğmuş olur. Kan almak için bir müddet olmadığı gibi zaman aşımı da yoktur.

S.Külçe, Lek Dukakin kanununun kan davasına ilişkin hükmü ile ilgili olarak, *“yeryüzünde bütün milletlerin adet ve kanunları incelenip elense durmadan kan kusan (Lek Dukakin)in bir benzerine rastlanmaz. Binlerce sene yaşayan bu katil kanunun ne kadar ocakları söndürdüğü, henüz yetişmek üzere bulunan ne kadar gençleri yok ettiği hakkında yapılmış bir istatistik yoksa da bunun korkunç bir yekuna vardığı muhakkaktır.”* demektedir.

1899 Arnavutluğun İşkodra vilayetinde görülen kan davaları ile ilgili bir istatistik dikkat çekicidir; yaşayan toplam aile sayısı 1415 olan İşkodra’da 133 kişi bir yıl içinde kan davaları sonucu ölmüştür. (Örnek olarak en yüksek ölüm sayısı Nikaj-Merturi 387 aile 51ölüm Shala 275 aile 25 ölüm)¹¹

Besa; (Arnavutluk toplumunda sözlü geleneğin etkisiyle ortaya çıkmış ve şekillenmiş, toplumsal sözleşme görevini yerine getiren yemin) sözlü bir geleneğin ürünü olmasına rağmen kurumsal bir işleve sahip olmuştur ve bazı yaptırım haklarına sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde ulusal aidiyet duygusuna bağlı olarak ortaya çıkmış ve kanunlar çerçevesinde sistematize edilmiştir. İlk etkin olma özelliğini kanunlardan almış, tarihi süreçte etkili olmuş ve günümüze kadar çeşitli değişiklikler geçirerek uygulana gelmiş ve hala bir çok alanda etkili olmaya devam etmektedir, Arnavutlar arasındaki tek sözleşme biçimi, ‘şeref sözüdür’. Yerine getirilmediği takdirde, ayıplanma ya da dışlanma gibi toplumsal bir yaptırım söz konusudur. İronik olarak Besa, kan gütmeye geleneğinin hem

¹¹ Sokol Brahaj, a.g.t, s.138

başlamasında hem de arabuluculuk çabalarında etkili olmaktadır. Başlamasına sebep olmaktadır çünkü, Besa; etkinliğini ulusal aidiyet duygusunun bilinçaltındaki etkinliğinden ve burada kalıcı bir etki bırakmasından almıştır.¹²

Lek Dukakin Kanunu'nun terk edilerek yerine Osmanlı kanunlarının geçirilmesi için Osmanlı Devleti'nin çeşitli girişimleri olmuş, 19. Yüzyılın son çeyreğinde özellikle de II. Abdülhamit döneminde kararnameler çıkartılarak ve Müsaleha-i Dem (Uzlaştırma) komisyonları kurularak soruna çözüm bulmaya çalışılmış ancak bu konuda başarı sağlanamamıştır.

II. Meşrutiyet Sonrasında Soruna Çözüm Arayışları

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda modernleşme çabalarını yoğunlaştırmıştır. Kemal Karpat'a göre, merkezileşme dürtüsü, 19. yüzyıldaki Osmanlı modernleşme

¹² Brahaj, *a.g.t.*, s.125. Arnavutlukta kan davası olgusunun bir diğer önemli noktası da kan davası alınacak kişilerin sahip olması gereken özelliklerdir. Genel anlamda kan hakkı alınacak kişiler baba soylu kişilerdir (katilin kendisi, babası, oğlu, erkek kardeşi, amca ve amca çocukları), fakat evlilik yoluyla ayrı bir hane açmış olan kişilerden (kardeş ve özellikle amca çocukları) kan hakkı alınmaz. Bu doğrultuda kan hakkı alınabilecek kişiler de şu özelliklerin bulunması şarttır:

- 1-Katilin kendisi olması,
- 2-Erkek olması,
- 3-Ailede en yetkili olanı olması,
- 4-Özürü veya deli olmaması,
- 5-Hasta olmaması,
- 6-Ergenlik çağında olması (silah taşıyacak durumunda gelmiş olması, en az 15-17 yaşlarında olması),
- 7-Baba soylu akraba olmasıdır.

Bunun devamı anlamında şu kişilerden kan hakkı alınmaz:

- 1-Çocuklar,
- 2-Kadınlar,
- 3-Baba soylu olmalarına rağmen hane halkından ayrılmış kişiler (ayrılık yoluyla ayrı bir ev açan kişiler),
- 4-Arabuluculuk ile kan hakkından muaf tutulanlardır.

çabalarının özünü oluşturmuştur.¹³ II. Abdülhamit döneminde demiryolu ve telgraf hatları hız kazanan merkezileşme süreci Meşrutiyet döneminde İttihatçılar tarafından da devam ettirilmiştir. Bu açıdan II. Abdülhamit'in iç politika uygulamasıyla İttihatçıların –1908-1912 döneminde tam iktidar olmamış olsalar da- politikası arasında bir paralellik olduğunu söylemek mümkündür. Benzer bir paralelliğin dış politikada giderek kendisini daha açık şekilde hissettirecek olan Alman yanlısı politikası için de ileri sürülebilir.

Hasan Kayalı, İttihatçıların Araplar ve Araplarla meskun vilayetlerindeki merkezileşme çabalarını değerlendirirken, İttihatçıların reform için önkoşulunun, merkezi otoritenin mümkün olan en geniş alana ulaştırılması ve vilayetlerdeki idari ve mali uygulamaların standardizasyonu olduğunu belirtmektedir.¹⁴

Meşrutiyet Osmanlı modernleşmesinde önemli bir aşamadır. Parlamenter düzenin yanı sıra sansürün kaldırılması ile basın-yayın özgürlüğünün önünün açılması, örgütlenme hakkı vb. konular belli başlı gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Meşrutiyetin ilanında Balkanların önemli bir rolü vardır. Selanik'te 1906 yılında kurulmuş olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Paris'teki örgüt ile birleşmiş ve İttihat ve Terakki örgütü güçlü bir yapı halini almıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır Şubesinden olan Arnavut kökenli Niyazi Bey, 1908 yılında Meşrutiyeti ilan ettirmek gayreti askerlerini de alarak Resne'de dağa çıktığı zaman bir hafta içerisinde Arnavutlar arasındaki kan davalarını "Besa" olarak sona erdirmiş ve onları İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne büyük ölçüde kazandırmıştır.¹⁵

¹³ Kemal H.Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, Çev.Akile Zorlu Durukan&Kaan Durukan, İmge Yayınları, 2002, s.77

¹⁴ Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar, Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s.88, Kayalı, Hüseyin Cahid'in *Tanin* gazetesinde 4 Eylül 1908 tarihindeki bir yazısına yer vermektedir; "Bugün hayat-ı siyasiye için henüz devre-i kemale girmemiş olan vilayat-ı ba'idemiz geniş bir adem-i merkezîyet usulünde idare edilmek istenir de oralarda bir nevi muhtariyet-i idare tesis olursa...neticesi 'kanunsuzluk' demek olacaktır."

¹⁵ *Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi, Hatırat-ı Niyazi*, Örgün Yayınevi, 2003.

1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri, Osmanlı/Türk Tarihi kadar Balkan Tarihi açısından da önemli bir deneyimdir. Halkın ilk kez seçimlere katıldığı bu tarih Balkanlardaki birçok devlet tarafından demokrasiye atılan ilk adım olarak değerlendirilmelidir.¹⁶ Osmanlı Mebusan Meclisi'nde mebusluk da yapmış olan Mustafa Basri (Dukakinzade), Arnavutların 1908 Haziranında Firzovik toplantısı ile meşrutiyetin ilanında büyük katkı sağladığını belirttikten sonra, Arnavutların meşrutiyetten beklentilerini şöyle vermektedir: “...Arnavutluk bu meşrutiyeti vergi ve tekalif-i saire müsaadatının ve silah ve lisan imtiyazatının daha ziyade muhafazasını temin eden bir idare olarak kabul ve himaye ediyordu, bu kıtanın asırlardan beri cari olan neym-i muhtariyetine hürmet olunacağından başka, daha muntazam bir idare-i mahalliye altında menkülel vücuh inkişafına çalışılacağı da Arnavut mütefekkirlerine vaad edilmişti.”¹⁷

P.Bartl'a göre, İttihatçıların uyguladığı merkezîyetçilik politikası, Osmanlı Devleti'nde sadece Türk olmayan milletlerin direnişine sebep olmakla kalmamış, İttihat ve Terakki komitesi taraftarlarının bile tepkisini çekmiştir.¹⁸ A.L. Macfie'e göre, Arnavutlara söz verilen geniş otonomi vaadi yerine getirilmediği gibi, vergiler arttırılmaya başlanmış, okullarda Arap harfleri ile eğitim yapılması konusunda baskı yapılmıştır.¹⁹ Bunu uygulamada acele edilmesini, hatta şiddet kullanarak Arnavutları zorla bunlara uymaya mecbur bırakmaya çalışmalarını İttihat ve Terakkinin büyük bir hatası olarak değerlendirenler vardır. Tahsin Uzer, Meşrutiyet'in ilanını izleyen günlerde, Arnavutluk'tan son derece çekinen İttihat ve Terakki cemiyeti ve ona dayanan hükümetin Arnavutları kısa sürede unutup ihmal etmesine çok şaşırıldığını belirtmekte, hükümetin Arnavutları sadece unutmakla kalmadığını, onları ordu ile ezmeye giriştiğini ifade etmektedir. “Bu

¹⁶ Feroz Ahmad, mebus mevcudunu; 147 Türk, 60 Arap, 27 Arnavut, 26 Rum, 14 Ermeni, 4 Yahudi ve 10 Slav mebus olmak üzere 288 olarak vermektedir. Beş Balkan vilayetindeki dağılım ise şöyledir; İşkodra 3 mebus (3 Arnavut), Kosova 17 mebus (3'ü Sırp 14'ü Arnavut), Manastır 11 mebus (2 Sırp, 3 Rum, 1 Bulgar, 5 Arnavut), Selanik 12 mebus (6 Türk, 2 Rum, 2 Bulgar, 1 Sırp, 1 Musevi), Yanya 7 Mebus (3 Arnavut, 3 Rum, 1 Türk) olmak üzere 50 mebus.

¹⁷ Mustafa Basri, *Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani*, 1329, s.13.

¹⁸ Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık Esnasında Müslüman Arnavutları (1878-1912)*, Çev. Ali Taner, Bedir Yayınları, 1998 s.296.

¹⁹ A.L Macfie, *The End of Ottoman Empire 1908-1923*, Newyork 1998, s.64. Kitap “Osmanlı'nın Son Yılları” adıyla Türkçe'ye çevrilmiş ve Kitap Yayınevi tarafından 2003 yılında yayınlanmıştır.

büyük hata bizim felaketimiz olmuştur. Çünkü Balkanlar zaten Makedonya'dan ötürü bir savaşa gebe idi. Ben kendi duygu ve yargılarım yönünden bu hatayı affedilir ve göz yumulur nitelikte asla göremem..." ²⁰ Y. Hikmet Bayur, Arnavutluk'un gelişmemiş bir ülke olduğunu, anlayışlı devlet adamlarının bu nedenle önce Arnavutluk'u kültürel ve ekonomik açıdan geliştirmeye ve Osmanlı'nın diğer gelişmiş bölgelerinin durumuna yaklaştırmayı amaçladığını, İttihatçıların ve onlara alet olanların ise işe tersten başlayıp önce Arnavutluk'u İstanbul ve Batı Anadolu gibi yönetmeye ve orada bulunan ileri gelenlerin nüfuzunu kırmaya çalıştığını, bunun da birçok ayaklanmaya yol açtığını, ordunun da en değerli unsurlarını orada yıpratıldığını ifade etmektedir. "...*Bu işte İttihatçıların esas suçu Arnavutluk'u Osmanlı ülkesinin ileri kısımları gibi yönetmeye kalkışmak değil, bu işi birden bire orayı geliştirmeye koyulmadan ve buna güçleri yetmez iken kalkışmaktı. Bu ise devlet adamları için en büyük suçtur, çünkü devletleri yıkıma götüren amillerin başında bu gibi yanlışlar gelir...*"²¹

Hüseyin Kazım, terfi edemeyen bir Arnavut memurun bunun nedenini Arnavut olmasına bağladığını, bazı Arnavut memurların sırf Arnavut olmalarından dolayı aşağılandıklarına inandıklarını, bu hoşnutsuzluğun gayet açık görülebildiğini, hükümetin bunu görerek akıllıca tedbirler alması gerekirken halkın tepkisini çekecek aşırılıklara gidildiğini ifade etmiştir. Aşırılıkçılık politikasına tepki gösterdiği bir yazısında, bu aşırılıkçılığı; "...*şimdiye kadar ihmalle ve gönül okşama ile yaşamaya alışmış bir halka meşrutiyetin ilanından sonra, alışıp ısınmış olmadıkları kanunları uygulamak, on para vermeyen adamlardan bütün vergi çeşitlerini istemek, bir saat bile askerlik hizmetinde de bulunmamış insanlardan asker almak...*" gibi şeyler olarak değerlendirmiştir. Mizaca göre tedavi etmek politikasının hükümetin temel felsefesi olması gerekirken bunun

²⁰ Tahsin Uzer, *Makedonya'da Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK, Ankara 1979, s.97-99; Uzer, Cemal Kutay, *Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları*, Kültür Matbaası, İstanbul 1983, s.674.

²¹ Y. Hikmet Bayur, *İkinci Meşrutiyet Devri Üzerine Bazı Düşünceler*, Belleten cilt XXIII.sayı.90'dan ayrı basım TTK, basımevi Ankara 1959, s.274-275; Benzer eleştiriler için bkz. Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Hatırat-ı Siyasiyesi*, Dersaadet 1332, s.17-19; A. Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, Tan Matbaası, 1948, s.270-272, İttihat ve Terakki'nin Arnavutluk politikasında birçok yanlışlık yaptığını dile getirmektedir.

ihmal edildiğini vurgulamıştır.²² Y.Hikmet Bayur, İttihatçı hükümet öncesinde yoksulluk yüzünden Arnavutluk'ta birçok verginin alınmadığını, bunun da devlet bütçesine büyük bir zararı olmadığını, buna rağmen İttihatçı hükümetin eşitlik adına buralara da İstanbul ve Batı Anadolu'da uygulanan vergilerin benzerlerinin konulmasında acele edilmesinin yanlışlığına dikkati çekmektedir.

İttihatçı hükümetin Selanik Valisi olan Hüseyin Kazım Kadri Bey, Arnavutluk konusunda İttihatçı hükümeti eleştiren yazı ve eserleri ile dikkat çekmiştir. Daha o tarihlerde Yeni asır gazetesinde (Ş.M.F) imzasıyla yayınladığı Arnavutluk hakkındaki yazılarında İttihatçı hükümeti ağır şekilde eleştirmiştir.²³ Hüseyin Kazım Kadri kendi eserinde de, “...meşrutiyet hükümeti kendisi için bir hayat ve kuvvet kaynağı olan Makedonya'yı iyi idare edememiştir... Meselenin hakiki sebepleri anlaşılıp ona göre ciddi ve kesin tedbirler düşünülemedi ve iş oluruna bırakıldı...Böyle müthiş bir felaketi hazırlayan Makedonya hezimetini Arnavutluk ihtilali meydana çıkardı. Şu kadar ki, memleketi ihtilale veren, Arnavutlardaki isyan ve eşkıyalık düşüncesini bu dereceye getiren yine biziz; bizim kötü yönetimimizdir.”²⁴

H. Kazım Kadri, İttihatçıların merkeziyetçi anlayışına eleştiriler getirmiş, bu konudaki ısrarın anlaşılmasız bir davranış olduğunu belirtmiştir. Arnavutların silahının elinden alınmasının büyük bir hata olduğunu, onun müdafaadan mahrum bırakıldığını, Osmanlı'nın başka yerlerinde halkın silahla dolaşmasına izin verilirken (Suriye, Irak gibi) sınırda olan ve her an bir dış saldırıya maruz kalabilecek olan Arnavutlardan silahlarının alınmasının anlamsızlığına işaret etmiştir. Üstelik aralarında “kan davaları”nın yaygın olduğu bilindiği halde bu uygulamaya başlanmasının tepki yaratacağının açık olduğunu vurgulamıştır.

²² H. Kazım Kadri, *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi (10 Temmuz İnkılabı ve Netayıcı)*, Pınar Yayınları, İstanbul 1992, s.100, Y.Hikmet Bayur'un bu konudaki görüşlerinin de benzer yönde olduğu hatırlanmalıdır. Y.H. Bayur, *a.g.m*, s.274-275

²³ Külçe, *a.g.e*, s.406, Hüseyin Kazım Kadri Yeni asırdaki yazısını eserinde tam metin olarak vermektedir. bkz. H.Kazım Kadri, *a.g.e*, s.101-106, Makalenin başlığı "Arnavutluk'un Derdi: Aşırılıkçılık"

olup yayınlanış tarihi 1 Mayıs 1328 (14 Mayıs 1912).

²⁴ H. Kazım Kadri, *a.g.e*, s.97.

Arnavutluk'un yüzyıllardır bir hükümet görmediğini, sürekli anarşi içinde yaşadığını, birçok bey ve bayraktarın Abdülhamit döneminde ihsanlarla şımartıldığını belirtmiş, İttihatçı hükümetin ise uygulamaları ile halkı isyana teşvik ettiğini ileri sürmüştür. Arnavutların meşrutiyete destek verdiğini hatırlatmış, halkın mizacına uyan bir yönetim anlayışı benimsenmiş olsaydı Arnavutluk'ta ihtilallerin çıkmayacağını ifade etmiştir. Arnavutluk'ta izlenecek en iyi yolun 'arabuluculuk' olduğunu, memleketin ancak bu tarz idare ile barışa kavuşabileceğini dile getirmiştir. Halkın güveni kazanıldıktan sonra askerlik, vergi vs. gibi sorunların çok daha rahat çözüleceğine işaret etmiştir.²⁵

Talat Paşa da yıllar sonra yayınlanan anılarında Arnavutluk'taki isyanların kendi hataları sonucu ortaya çıktığını kabul etmektedir. Arnavutların meşrutiyette kendilerine destek verdiğini, İttihatçı Arnavutlardan Hafız İbrahim Efendi'nin kendisini meşrutiyetin ilanı sonrasında, Arnavutların meşrutiyetten mucize bekledikleri konusunda uyardığını, bu mucizelerin gerçekleşmemesi halinde Arnavutların başkaları tarafından kolayca kışkırtılarak meşrutiyet aleyhinde kullanılacaklarını ifade ettiğini belirtmektedir. Arnavutluk konusunda önemli hatalar yaptıklarını kabul eden Talat Paşa, ilk hatalarının meşrutiyet kanunlarını aceleci bir şekilde uygulamaya koymak ve bunları uygulayacak tecrübesiz yöneticileri görevlendirmek olduğunu, ikinci hatanın ise, Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'nin tavsiyesini meclis grubunda kabul etmemekle yaptıklarını dile getirmektedir. İsmail Hakkı Efendi'nin Arnavutluk'ta uygulanacak asker, vergi ve silahların toplanması gibi meşrutiyet kanunlarını yerine getirmek üzere eski sadrazamlardan Avlonyalı Ferit Paşa'nın çok geniş yetkilerle Arnavutluk'a vali olarak gönderilmesini ve kanunların kademeli olarak uygulanmasını teklif ettiğini, fakat bu teklifin reddedildiğini ifade etmektedir.²⁶ İsmail Hakkı Efendi'nin

²⁵ H. Kazım Kadri, *a.g.e*, s.102-105; Aynı yönde eleştiriler için bkz. A. Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Baha matbaası, İstanbul 1956, s.492, 499, Kuran, Arnavutlardan silah toplanması fikrini özellikle Dr. Nazım ve Bahaeddin Şakir Beylerin savunduğunu, hükümetin de buna uyduğunu ifade etmektedir.

²⁶ Cemal Kutay, *Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları*, Kültür matbaası, İstanbul 1983, 2. cilt, s.672-673, 677-678, Talat Paşa, bu görüşlerini "Teşhis Hataları ve Felaketler" başlığı altında vermektedir.

kendisine “Siz Fatih Sultan Mehmet’ten, Sultan Hamit’ten daha mı büyüksünüz? Evvvela meşrutiyet nesillerini yetiştirin, sonra ahkamını tatbik edin...”²⁷ dediğini belirtmektedir.

İttihat ve Terakki tarafından desteklenen Osmanlı Hükümetleri’nin askerlik, yeni vergiler ve silahların toplanması gibi merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik politikaları birçok yerde olduğu gibi Arnavutlar arasında da tepki yaratmış ve isyanlara neden olmuştur.²⁸ Arnavutluk’ta asker toplanması sırasında yolsuzluk yapıldığını ve hükümet memurlarının meşrutiyete aykırı davranışlar sergilediğini ileri süren 24 imzalı bir telgraf Meclis-i Mebusan’a gönderilmiştir.²⁹ Dönemin Osmanlı Basınında yer alan bilgilere göre, Arnavutluk isyanının arkasında, meşrutiyetin eşitlik ve adalet fikrinden hoşlanmayan derebeylerinin kışkırtması olduğu ileri sürülmüştür.³⁰ Derebeylerinin cahil halkı hükümete karşı isyana teşvik ettiğini, normalde halkın bu baskıcılardan kurtardığı için hükümetin yanında yer alması gerektiğini fakat kandırıldıkları için hükümete karşı ayaklandıklarını belirtmektedir. Ahmet Hilmi de, Arnavut ‘idare-i milliyesi’nin derebeylik olduğunu, bu nedenle gelişime kapalı bir yapıya sahip bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun şehirler ve kasabalar için geçerli olmasa da köylerde çoğunlukla bu yapının egemen olduğunu belirtmiştir.³¹ A. Hilmi, Arnavut köylüsünün düşünmeye gerek duymadığını, her şeyini derebeyine havale ettiğini, onun verdiği emirlere göre hareket ettiğini, hükümetin bir emri olduğunda köylülerin buna uyup uymama konusunda derebeyine danıştığını ve onun verdiği karara göre hareket ettiğini dile getirmektedir. Arnavutların Tanzimat sonrasında yapılan kanunlara yabancı kaldıkları gibi, meşrutiyet döneminde yapılanlara da alışamadıklarını ve kendi kanunları olan “Dukakin” kanunlarını uygulamaya

²⁷ Kutay, *a.g.e.*, s.751.

²⁸ Arnavut isyanları konusunda bilgi için bkz. Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Buke Yayınları, İstanbul 2004.

²⁹ *Tasvir-i Efkar*, 7 Nisan 1910.

³⁰ "İpek ve Priştine Hadisatı", *Tasvir-i Efkar*, 9 Nisan 1910; ayrıca bkz. "Arnavutluk İhtilali", *Salname-i Servet-i Fünun*, s.306-308, SSF’na göre, Arnavutluk olayında yabancı etkisi, Arnavutların kanunlara bağlı yaşamaya alışık olmamaları nedeniyle meşrutiyete karşı olmaları ve Arnavut derebeylerinin etkisi olduğunu belirtmektedir.

³¹ A. Hilmi, "Arnavutluk’un Halet-i Ruhiyesi İdare ve İsyân", *Tasvir-i Efkar*, 10 Nisan 1910.

devam ettiklerini ileri sürmektedir. Bu koşulların sürmesi halinde Arnavutluk'ta hiçbir gelişmenin olmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. A.Hilmi, Arnavutluk'ta gelişme ve ilerlemenin olabilmesi için birkaç yüzü geçmeyen derebeylerinin ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmekte ve bu derebeylik sisteminin insanlığa ve İslamiyet'e aykırı olduğunu ileri sürmektedir. A. Hilmi Arnavutluk için iki yol olduğunu, birincisinin biraz da zor kullanarak (yani hükümetin yaptığını desteklemekte) Arnavutları eski adetlerinden, yaşamlarından ve en önemlisi derebeylerinin baskısından kurtarmak, ikincisinin de onları derebeyleri ile beraber eski yaşamlarında serbest bırakıp Arnavutluk'ta hiçbir gelişmenin olmamasına izin vermek olduğunu, hükümetin ikinci yolu takip etmesi halinde bunun hem Arnavutlara hem de Osmanlı'ya zararının dokunacağını ifade etmiştir. Arnavutların Osmanlı'nın Balkanlardaki en önemli dayanağı olduğu, devletin Balkanlarda varlığını sürdürmesinin bu dayanağı kuvvetlendirmesine bağlı olduğu, bu nedenle birkaç derebeyinin kışkırtması ile çıkan ve kardeş kanının dökülmesine yol açan isyanların Balkanlarda komşu devletleri ümitlendirdiği, bu ümitleri boşa çıkarmak için ortak çıkarlar doğrultusunda bir birliğin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.³²

Üsküp mebusu Sait Efendi, Arnavutluk'ta irtica sözünün Arnavutları rahatsız ettiğini, çünkü meşrutiyetin ilanında büyük katkısı olan ve ona sadakat için Besa veren Arnavutların sözlerinden dönmelerine imkan olmadığını dile getirmiştir. Arnavutların 1909 yılı yaz aylarındaki Cavit Paşa hareketine kadar oldukça sakin bir şekilde yaşayarak Meşrutiyete bağlılık gösterdiğini ifade etmiştir. "Müşalaha-i Dem Komisyonları"nın (Kan Davalarını Barıştıрма) başlangıçta önemli yararlar sağladığını, kan davalarını diyet bedelleri tespit ederek sona erdirme konusunda önemli mesafe alındığını belirtmiştir. Fakat yeni gelen memurların hükümet içinde hükümet olmaz diyerek bu komisyonları lağvettiklerini, bu komisyonun kaldırılmasının Arnavutları zor durumda bıraktığını, kiminin parasının alındığını,

³² Ebu Ziya, 'Arnavutluk ve Arnavutlar', *Tasvir-i Efkar*, 5 Mayıs 1910.

kiminin alınmadığını, kan davalarının yeniden başladığını ve sadece Geylan'da iki ay içinde 100'ü aşkın öldürme olayı yaşandığını dile getirmiştir.³³

Arnavutların merkezi otoriteye tepkileri 1910 yılı bahar aylarından itibaren giderek yaygınlaşmış ve Osmanlı otoritesi Balkanlarda ciddi anlamda sarsılmaya başlamıştır. 1911 yılında Kuzey Arnavutluk'ta yaşayan Katolik Malisörler ayaklanmış ve bu isyan giderek uluslar arası bir sorun haline gelerek Osmanlı yönetimini oldukça zorlamıştır.

Malisörler hakkında dönemin Osmanlı basınında şu bilgiler yer almaktadır; *“Arnavut dilinde ‘Mal’ dağ, ‘Malisör’ dağlı, ‘Malisya’ dağlık anlamına gelmektedir. Malisörlerin yaşadığı bölgenin oldukça dağlık olmasından dolayı bu isim verilmiştir. Bu havalı teşkilat itibarıyla 10 cibale ve 27 bağrağa inkisam eder. Her cibal hükümet tarafından mensup nahiye müdürü ehemmiyetini haiz birer bölükbaşı tarafından idare olunmaktadır. İnzibat vesaire bayraktarlar, rüesa ve kübar denilen icrai memurinin taht-ı mesuliyetindedir. Malisörler, cibal kanunu namını almış olan rüesadan Dük Jan tarafından vazedilen ‘Dukakin’ kanununa tabi bulunmaktadır. Cibal kanununu, her cibalden intihap edilen birer azdan müteşekkil cibal komisyonu tatbiki mevzuftur.”*³⁴

Ayaklanmanın çıkış nedenleri hakkında basında şu bilgiler verilmektedir; *“1911 isyanı yukarı Arnavutluk'ta Mart ayında başlamıştır. Ahaliyi mahalliyenin 500 seneden beri müstefid oldukları imtiyazatı Babiali birdenbire ilga etmek istemiştir. O zamana kadar meçhul bir takım vergiler vaz olunarak mesaken ve ağnam-ı resme tabi tutulmuş, hizmet-i askeriyenin mecbur olduğu ilan edilerek ahz edilen asker boğaziçine veya Arabistan'a sevk olunmuştur. Eğer oradan alınan askerler kendi memleketlerinde istihdam edilseydi belki ahali buna bir şey demezdi...”*³⁵

³³ MMZC, İ:82, 21 Nisan 1326, s.556-559.

³⁴ ‘Malisörler’, *Tanin*, 9 Eylül 1327.

³⁵ "Osmanlı-Karadağ Hududunda", *Tan* gazetesinden aktaran *Senin*, 2 Haziran 1327

Babialı gelişmeler üzerine olayların daha da büyümesini ve yayılmasını önlemek amacıyla, isyancılara çeşitli tavizler verme gereği duymuştur. Bu konuda ilk ciddi adım olarak, Padişah Sultan Mehmet Reşad, Haziran ayında Kosova'ya bir gezi düzenlemiş ve Arnavutların gönlünü kazanmaya çalışmıştır.³⁶ Arnavutların kalbini yeniden kazanmak ve 1909 ve 1910 yılındaki isyanlar sırasında izlenen sert politikaların yarattığı olumsuz havayı ortadan kaldırmak amacı ile Padişah Kosova'da genel af ilan etmiştir.³⁷ Sultan I. Murat'ın türbesini ziyaret eden padişah devletle Arnavutları barıştırmayı ve kaynaştırmayı amaçlamıştır. Gazete haberinde Kosova sahrasında 200 bin Arnavutun toplandığı ileri sürülmektedir. Padişahın Kosova'daki Arnavutlara hitaben yayınladığı beyannameyi Sadrazam Hakkı Paşa okumuştur. "Kan davaları"ni önlemeye yönelik olan beyannamenin binlerce, on binlerce basıldığı her tarafa dağıtıldığı belirtilmektedir.³⁸ Beynamede, Arnavutluk'ta bir yıl önce yaşanan olaylar Sıffin Savaşına benzetilerek kardeş kanının dökülmesinden duyulan üzüntü dile getirilmiştir. Kan davalarının bitirilmesi için padişahın 30.000 lira bağışladığı bildirilmektedir. İsyan eden Arnavutların yanlış yola saptığını, Arnavutların padişah ve Osmanlılığa sadakatinden emin olduğu için isyana kalkışmalarını onların cahilliğine ve bazı fesatçıların teşviklerine bağlamıştır. Seyahati sırasında kendisine gösterilen ilginin düşüncelerini doğruladığını ifade etmektedir. Kan davalarının bitirilmesini isteyen padişah, diyetlerinin devlet tarafından ödenmesini sağlamak için gerekli emirleri vereceğini dile getirmiştir.³⁹ Ayrıca Padişah ortamın sakinleşmesini sağlamak amacıyla genel af ilan etmiş ve birçok ödün vermiştir. Askerlik yalnızca bölgelerinde yapılacak, vergi verilmeyecek, Arnavut okulları açılacak, iki yıl süre ile kimse askere alınmayacak, memurlar Arnavutça

³⁶ "Seyahat-ı Hümayun", *Salname-i Servet-i Fünun*, 1328, s.416, Padişahın Kosova Seyahati için ayrıca Bkz. Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, s.214-219

³⁷ "Arnavutluk'ta", *Tan*'dan aktaran *Renin*, 23 Haziran 1327, fakat hükümetin ülkelerine dönmeleri için verdiği 15 günlük süre dolduğu halde herhangi bir olumlu gelişmenin olmadığı ifade edilmektedir.

³⁸ Kutay, *a.g.e.*, s.696.

³⁹ "Arnavutluk'ta", *Salname-i Servet-i Fünun*, 1328, s.200, *Senin*, 6 Haziran 1327, B. İsmail Hakkı, "Sadrazam Paşa'nın Nutku", *Senin*, 7 Haziran 1327.

bilenler arasından seçilecekti.⁴⁰ Sadrazam Hakkı Paşa da yaptığı konuşmada, Kosova'nın Osmanlı için ayrı bir yeri olduğunu, I. Murat'ın türbesinin Osmanlı hanedanının Arnavutluk'a ebedi bir yadigarı olduğunu belirtmiştir. Sadrazam; *"Sizin iki büyük kabahatiniz var. Biri cehaletiniz. Herkese inanıyorsunuz. Fesatlara kanyorsunuz... İkincisi kan gütmek... Buna Allah, şeriat, kanun razı değildir... Bunun kanunu çıkacak, komisyonlar yapılacak, diyet işleri temizlenecek..."*⁴¹

Bu gezi Arnavutlar arasında Kan davasını bitirmeye yetmediği gibi, isyan hareketini de sona erdirememiştir. Malisörlere verilen çeşitli tavizler diğer kabilelerin tepkisine yol açmıştır. 1912 yılındaki "Sopalı Seçimler" sonrasında yeniden isyan eden Arnavutların başında bu kez seçilemeyen Arnavut mebusları vardır ve "Halaskaran Zabitan" hareketi ile birleşen Arnavut isyanı sonucunda Sait Paşa hükümetinin istifasına ve İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesine neden olmuştur.

Meclisin dağılmasından önce 1912 Haziranının sonlarında Meclis-i Mebusan'daki bir oturumda Mehmet Şahin Bey, Arnavutluk'taki isyan hakkındaki görüşünü şu sözlerle açıklamıştır; *"bütün hata bendenizce idarede, kanunda, usulde. Muhiti, tabayii, zamanı nazar-ı dikkate almayarak hareket etmekliğimizdir. Kanun-u tekamüle riayet etmemekliğimizdedir. Hizmet-i idarede tegaafül ettiğimizdedir."* Kanunun uygulanmasında İstanbul ile Arnavutluk'un bir tutulmasının mantıklı olmadığını, İstanbul'da silah taşımaya gerek olmadığını, taşıyana ceza vermenin doğru olacağını, bunun olumlu sonuç vereceğini, kendisinin de silah taşımamanın aleyhinde olduğunu fakat aynı şeyi Arnavutluk'ta uygulamaya kalkmanın yanlış olduğunu ileri sürmüştür. *"...Yirminci asırda silah taşımak doğru değildir; fakat nerede? Medine-i medeniyet olan yerlerde; yoksa hükümetin inzibat namına acizden başka bir şey göstermediği bir yerde, kan ve intikam davaları su-i itiyatları iki bin seneden beri hükümferma olduğu bir yerde değil, orada*

⁴⁰ Bartl, a.g.e, s.299; Padişahın Kosova gezisi için bkz. Lütfi Beyin "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı: 63, cilt 6, s.3706-3710.

⁴¹ "Hakkı Paşa'nın Beyanatı", *Senin*, 6 Haziran 1327.

Arnavutların elinden silahını almak, onun hayatını, malını, ırzını almaktan beterdir... hükümetin inzibat namına acizden başka bir şey gösteremediği bir yerde, silah toplamak nasıl makul olur?”⁴²

Arnavutların modernleşmeye karşı oldukları ve yenilik istemedikleri, bunun da derebeylerinin işine gelmemesinden kaynaklandığı ileri sürülmekle birlikte Arnavut kökenli mebuslardan Mehmet Şahin Bey’in Meclis’te yaptığı konuşma bu açıdan dikkat çekicidir. Mehmet Şahin Bey, Dahiliye Nazırının açıklama ve teminatlarına rağmen kendilerinin gelecekte emin olamadıklarını, korku ve endişeye kapıldıklarını, durumun bu şekilde sürmesi halinde vahim sonuçlarla karşılaşacakları uyarısında bulunmuştur. Hükümetin Arnavutluk’ta başlattığı birçok işi yarım bıraktığını, yol, köprü v.s gibi çalışmaların tamamlanamadığını paraların boşa gittiğini, çünkü yarım bırakılan şeylerin zamanla bozulup gittiğini dile getirmiştir. Hiçbir işte ciddiyet görülmediğini, yapımına başlanan bir hükümet konağının yarım kaldığını, kargaların meskeni haline geldiğini, İstanbul’da uygulanan kanunun aynısının Arnavutluk’ta uygulanmaya çalışılmasının yanlış olduğunu, bu nedenle aynı adaleti sağlamanın mümkün olmadığını, Arnavutların intikamlarının kısa sürede alınmasını istediklerini oysa mahkemelerin uzun sürdüğünü, bu nedenle hükümetin düşmanını kolladığını sanarak hükümete de tepki duyduğunu belirtmiştir. Kendisinin ‘*adem-i merkeziyet*’ taraftarı olduğunu, mahalli koşullara uygun tedbirler alınması gerektiğini savunduğunu, yüzyıllarca “Dukakin Kanunu” ile yönetilen halkın birden bire Fransız kanunu ile idare edilemeyeceğini ifade etmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti yukarıda belirtilen Ortaçağdan kalma Lek Dukakin Kanunu’nun 20. Yüzyılın başına kadar özellikle Kuzey Arnavutluk gibi dağlık bölgede uygulanmasına göz yummuş ve bir anlamda Arnavutlar açısından birçok zararlı etkileri olsa da milli içeriğe sahip bir yasal düzenlemeyi yaşatmıştır. Bu

⁴² MMZC, İ:28, 25 Haziran 1328.

içerisinden önemli dersler çıkarılacak bir mirastır. Ayrıca önce antik Haimos dağının yerine kullanılan ancak daha sonra yarımadaı da kapsayan “Balkan” ismi başlı başına bir mirastır. Camiler, medreseler ve köprüleri kapsayan mimari eserler ve bir arada barış içinde yaşayabilme ve birbirine hoşgörü ile yaklaşabilme anlayışını önemli bir ölçüde gerçekleştirmiş olması da Balkanlara bırakılan önemli bir mirastır. Bugünkü Balkan ülkelerinin önemli bir kısmı parlamenter düzenin ilk uygulamasını Osmanlı Devleti döneminde yaşamışlardır, bu nedenle ülkelerinin demokrasi tarihini Kanun-u Esasi ile başlatmaları ve Osmanlı Parlamentosuna Balkan kentlerinden giden milletvekillerinin Meclisteki konuşmalarını incelemeleri dönemin milletvekillerinin bakış açısını ve Osmanlı algısını anlayabilmelerine katkı sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti’nin 19. Yüzyılın son çeyreğinde hız kazanan modernleşme ve buna bağlı olarak merkezileşme çabaları Arnavutlar arasında çeşitli tepkilere yol açmıştır. II. Abdülhamid döneminde uygulamaya konan Müsaleha-i Dem Komisyonları kökenleri Ortaçağa giden Dukakin Kanunları’nın en katı uygulamalarından Kan Davalarına son vermeyi amaçlamış, aynı yöndeki gayret II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı modernleşmesi, geleneksel Arnavut kanununu ortadan kaldırarak modern hukukun tesisini sağlamaya çalışırken, Meşrutiyet rejiminden çeşitli imtiyazlarının korunmasını hatta bunların genişletilmesini bekleyen Arnavutların tepkisi ile karşılaşmıştır. İttihatçılar, Arnavutlar arasındaki Kan Davalarını bitirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak bu çabaları sonuç vermemiştir. İttihatçıların merkezi otoriteyi tesis etmek için uyguladığı politikalar Arnavut isyanlarına neden olmuş, bu isyanlar Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki gücünü zayıflatmıştır. Kan davalarını önlemek ve Arnavutların isyanlarını engellemek amacı ile Arnavutlar için çok önemli olan silahların toplanması uygulaması büyük tepkilere yol açmış ve bu durum özellikle 1911 yılında isyan ederek Karadağ’a sığınan Malisörler nedeni ile iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmış, Balkan Savaşları’nın çıkışına zemin hazırlamıştır.

Kaynakça

Gazete ve Mecmualar

A. Hilmi, "Arnavutluk'un Halet-i Ruhiyesi İdare ve İsyân", *Tasvir-i Efkar*, 10 Nisan 1910.

"Arnavutluk İhtilali", *Salname-i Servet-i Fünun*, s.306-308.

"Arnavutluk'ta", *Salname-i Servet-i Fünun*, 1328, s.200, *Senin*, 6 Haziran 1327.

"Arnavutluk'ta", *Tan*'dan aktaran *Renin*, 23 Haziran 1327.

"Arnavutluk Teşkilat-ı İçtimaiyesi: Cibâl Kanunu", *Şehbal*, 1 Teşrin-i Sani 1328.

B. İsmail Hakkı, "Sadrazam Paşa'nın Nutku", *Senin*, 7 Haziran 1327.

"Hakkı Paşa'nın Beyanâtı", *Senin*, 6 Haziran 1327.

"İpek ve Priştine Hadisâtı", *Tasvir-i Efkar*, 9 Nisan 1910.

"Malisörler", *Tanin*, 9 Eylül 1327.

"Osmanlı-Karadağ Hududunda", *Tan* gazetesinden aktaran *Senin*, 2 Haziran 1327.

"Seyahat-ı Hümayun", *Salname-i Servet-i Fünun*, 1328, s.416.

Zabit Cerideleri

MMZC, İ:28, 25 Haziran 1328.

MMZC, İ:82, 21 Nisan 1326, s.556-559.

Kitap ve Makaleler

Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Ayni, M.Ali, *Ulusçuluk*, Peva Yayınları, İstanbul 1997.

Bartl, Peter, *Milli Bağımsızlık Esnasında Müslüman Arnavutları (1878- 1912)*,

Çev. Ali Taner, Bedir Yayınları, 1998.

Basri, Mustafa, *Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani*, 1329.

- Bayur. Y. Hikmet, *İkinci Meşrutiyet Devri Üzerine Bazı Düşünceler*, Belleten cilt XXIII.sayı.90'dan ayrı basım TTK, basımevi Ankara 1959.
- Brahaj, Sokol, Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009
- Çelik, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Büke Yayınları, İstanbul 2004.
- Ebu Ziya, "Arnavutluk ve Arnavutlar", *Tasvir-i Efkar*, 5 Mayıs 1910.
Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi, Hatırat-ı Niyazi, Örgün Yayınevi, 2003.
- Kadri, H. Kazım, *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi (10 Temmuz İnkılabı ve Netayici)*, Pınar Yayınları, İstanbul 1992.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, Çev.Akile Zorlu Durukan&Kaan Durukan, İmge Yayınları, 2002.
- Kayalı. Hasan, *Jön Türkler ve Araplar, Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.
- Kuran, A. Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, Tan Matbaası, 1948.
- Kuran, A. Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Baha matbaası, İstanbul 1956.
- Kutay, Cemal, *Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları, C. 2*, Kültür matbaası, İstanbul 1983,
- Kutay. Cemal, *Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları*, Kültür Matbaası, İstanbul 1983.
- Külçe, Süleyman, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, İzmir 1944.
- Lütfi Bey "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı: 63, cilt 6, s.3706-3710.
- Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları.
- Macfie, A.L, *The End of Ottoman Empire 1908-1923*, Newyork 1998.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınları, 2006.
- Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Hatırat-ı Siyasiyesi*, Dersaadet 1332.

Uzer, Tahsin, *Makedonya'da Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK,
Ankara 1979.